

KS. DARIUSZ LIPIEC

INSPIRACJE ADHORTACJI APOSTOLSKIEJ
QUERIDA AMAZONIA
DLA DUSZPASTERSTWA W POLSCE

INSPIRATION FROM THE APOSTOLIC EXHORTATION *QUERIDA AMAZONIA*
FOR THE PASTORAL MINISTRY IN POLAND

A b s t r a c t. Apostolic exhortation *Querida Amazonia* is a rapport of the assembly of the Synod of bishops called: The Amazon: New Paths for the Church and for an Integral Ecology. The indications of Pope Francis enumerated in the exhortation are universal and, therefore, they can also refer to other local Churches. They can also be used by the Polish priests. The article presents the possible ways of using some of the Pope's indications in the Polish Church. The first part of the article is a debate on the necessity for evangelization. The arguments which are used by Pope Francis to indicate the need to continue and develop spreading of the Gospel are a current issue also in Poland. It is necessary, as it is stated in part 2 of the article, to use inculturation in its various aspects. Although the inculturation in the evangelization of the people who live in the Amazon basin is different than the evangelization of the Polish society, it is still indispensable for the efficiency of the pastoral ministry. The third part of the article is devoted to the problems connected with building active Christian communities. The process, both in Poland and in Amazonia, encounters similar problems, therefore, the solutions given by Pope Francis may also prove useful for the Polish pastoral care.

Key words: exhortation *Querida Amazonia*; Francis; pastoral ministry; pastoral care in Poland; the Church in Poland; pastoral problems.

Adhortacja apostolska *Querida Amazonia* jest pokłosiem zgromadzenia synodu biskupów, który odbył się w Rzymie w dniach 6-27 października 2019 r. i obradował

Ks. dr hab. DARIUSZ LIPIEC, prof. KUL – Instytut Teologii Pastoralnej i Katechetyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: dariusz.lipiec@kul.pl; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8890-2062>

Rev. Dr. Hab. DARIUSZ LIPIEC, Prof. of KUL – Institute of the Pastoral Theology and Catechetics at the John Paul II Catholic University of Lublin; address for correspondence: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: dariusz.lipiec@kul.pl; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8890-2062>

na temat „Amazonia: nowe drogi dla Kościoła i ekologii integralnej”. Zgromadzenia synodalne poświęcone różnym regionom kościelnym miały miejsce już za pontyfikatu Jana Pawła II. Podjęcie zagadnień dotyczących życia Kościołów lokalnych przez biskupów z całego świata jest wyrazem powszechności Kościoła, a także troski jednych Kościołów o inne, w duchu braterskiej miłości i wynikającej z niej odpowiedzialności.

W Kościele powszechnym, żyjącym w coraz bardziej zglobalizowanej społeczności międzynarodowej, troska wierzących o siebie nawzajem oznacza także wzajemne ubogacanie. Kościół w Amazonii nie jest jedynie adresatem troski i wsparcia ze strony innych wspólnot eklesjalnych, mających bogate tradycje i bardziej dojrzałych w wierze, lecz także ubogaca on inne Kościoły lokalne. W ten sposób dokonuje się wymiana dóbr duchowych między ochrzczonymi, którzy umacniają siebie nawzajem na drodze zbawienia. Także adhortacja apostolska, będąca darem Kościoła dla ludów Amazonii, może przysłużyć się nie tylko do ożywienia wiary i życia kościelnego w tej części świata, lecz także innych wspólnot kościelnych na Ziemi. Wskazania zawarte w adhortacji apostolskiej *Querida Amazonia* zawierają treści uniwersalne. W niniejszym artykule zostały przedstawione wybrane wskazania, które można – jako inspiracje – odnieść do życia Kościoła w Polsce i jego duszpasterstwa.

I. KONIECZNOŚĆ EWANGELIZACJI

Konieczność głoszenia Dobrej Nowiny o zbawieniu wynika z nakazu misyjnego Chrystusa. Jest Jego wolą, aby dotarła ona do wszystkich narodów, by mogli poznać ją wszyscy ludzie i przez to mieli udział w Jego dziele zbawczym. Ewangelia ma być przepowiadana we wszystkich czasach. Powszechność przepowiadania Dobrej Nowiny, rozciągnięta w czasie i przestrzeni, dotyczy każdego człowieka, bez względu na jego uwarunkowania społeczne. Adresatami Ewangelii są więc ludzie wszystkich ras, wieku, płci, pochodzenia społecznego itd. Dla zbawienia człowieka, a tym samym dla dzieła ewangelizacji, ważne jest, aby była ona głoszona wszystkim, niezależnie od tego, jaką religię wyznają. Dotyczy to także chrześcijan wszystkich wyznań, bez względu na stan ich religijności. Dobra Nowina jest potrzebna zarówno tym, którzy uważają się za głęboko wierzących, jak i tym, którzy postrzegają siebie jako pozostających w dystansie od Boga¹.

¹ Por. Bogusław DROŻDŹ, „Uwarunkowania społeczno-kulturowe ewangelizacji w Polsce na początku XXI wieku”, w *Ewangelizacja odpowiedzią Kościoła w Polsce na wyzwania współczesności*, red. Wiesław Przygoda i Edmund Robek (Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2011): 40-3.

W adhortacji *Querida Amazonia* głoszenie Dobrej Nowiny przedstawione jest jako pierwsza ewangelizacja. Franciszek jest świadomy, że Ewangelia nie dotarła jeszcze do wszystkich plemion zamieszkujących tę część Ameryki Południowej, a te, które usłyszały Dobrą Nowinę – nie otrzymały jej w pełni lub mają jeszcze daleką drogę w procesie jej asymilacji. Papież wskazuje na kilka przyczyn takiego stanu rzeczy. Pierwsza grupa przyczyn związana jest z uwarunkowaniami geograficznymi przepowiadania. Obszar Amazonii jest bardzo rozległy, odległości są trudne do pokonania, dlatego dostęp misjonarzy do ludów ją zamieszkujących jest bardzo ograniczony. Misjonarze ci dysponują ponadto ograniczonymi środkami transportu. Do niektórych plemion można dotrzeć jedynie drogą wodną i tylko w określonych porach roku.

Druga grupa przyczyn wolnego postępu ewangelizacji jest związana zasobami osobowymi. Franciszek ubolewa nad niedostateczną liczbą misjonarzy, przede wszystkim duchownych. Są oni nie tylko dobrze przygotowanymi głosicielami Ewangelii, ale przede wszystkim szafarzami sakramentów. Szczególnie brak Eucharystii, wynikający z niedostatku kapłanów, uważa papież za szczególnie dotkliwy w życiu poszczególnych wierzących i całych ich wspólnot. Podobnie dotkliwy jest brak dostatecznej liczby osób konsekrowanych. W pracy z ludami Amazonii potrzeba osób ofiarnie i bezinteresownie oddanych posłudze misyjnej. Potrzebne jest także ich świadectwo życia, oparte na praktykowaniu rad ewangelicznych. Papież docenia wkład ludzi świeckich, zwłaszcza liderów życia religijnego w lokalnych społecznościach. Bez ich obecności i zaangażowania w wielu przypadkach wiara miejscowych uległaby osłabieniu lub nawet zostałaby zagubiona. Ich posługę Franciszek uważa jednak za niewystarczającą. Chodzi tu o ich przygotowanie teologiczne i pastoralne, a także o fakt, że mogą oni być szafarzami jedynie niektórych sakramentów. Taka niepełna posługa wpływa niekorzystnie na rozwój procesu ewangelizacji i postępowanie w wierze u ludów zamieszkujących dorzecze Amazonki.

Niedostatki pierwszego głoszenia Ewangelii sprawiają, że ciągle konieczne jest przepowiadanie kerygmatyczne. Jego celem jest doprowadzenie wszystkich jego adresatów do osobowego spotkania z Chrystusem, a następnie do rozwoju osobistych więzi z Bogiem. Ta więź bosko-ludzka ma się opierać na miłości. Mieszkańcy Amazonii powinni poznać Boga objawiającego się i udzielającego daru miłości człowiekowi. Należy ich także nauczyć rozpoznawać przychodzącego Boga, a następnie odpowiadać Mu miłością na Jego zaproszenie. Istnieje także konieczność wyrażania miłości Bożej w codziennym życiu, a zwłaszcza w relacjach międzyludzkich. Przekazywanie kerygmy powinno mieć – zdaniem papieża – charakter permanentny, ponieważ ma ono za cel towarzyszenie człowiekowi w dojrzewaniu wiary w jego wnętrzu i praktykowaniu jej w codziennej egzystencji (QA 65).

Stan religijności katolików w Polsce można uznać za dość odległy od stanu religijności mieszkańców Amazonii, lecz zauważalny jest spadek jej mierzalnych wskaźników. Dzieje się tak od przełomu wieków, czyli niemal od początku przemian społeczno-politycznych. Zwłaszcza w ostatnich latach dostrzegalne są stosunkowo szybkie zmiany w religijności społeczeństwa polskiego. Mimo nauki religii w szkole i katechezy parafialnej, zwłaszcza związanej z przygotowaniem do sakramentów, świadomość religijna katolików jest coraz słabsza przy coraz szerszym przyjmowaniu wzorców kulturowych przeciwnych Ewangelii. Odsetek praktykujących zmienia się wprawdzie powoli, lecz duży jest procent tych, którzy praktykują nieregularnie lub wcale. Można również uznać, że wyznawana wiara w coraz mniejszym stopniu wpływa na postawy katolików w życiu codziennym, na co wskazują różnego rodzaju zachowania społeczne. Zauważalny jest ponadto zwiększający się obszar niewiary rozumianej jako liczba osób bądź deklarujących ateizm lub faktycznie nie biorących pod uwagę czynników religijnych w codziennej egzystencji i całości kształcie życia. Ten teoretyczny i praktyczny ateizm oraz dystansowanie się od religii i Kościoła nie mają jednolitej postaci, lecz przyjmują różnorakie formy, będące wyzwaniem dla duszpasterstwa zarówno przez ich mnogość, jak i różnorodność. Pluralizm w życiu społeczno-kulturowym i religijnym wymaga przyjęcia wielorakich form i metod pracy pastoralnej skierowanej ku osobom, których on dotyczy².

Ten wtórny ateizm domaga się reewangelizacji, podobnie jak stan religijności mieszkańców Amazonii wymaga pierwszego głoszenia Ewangelii. Wydaje się jednak, że obszar powtórnej ewangelizacji w Polsce będzie się powiększał poprzez osłabianie wiary tych, którzy są w niej nieutwierdzeni, oraz poprzez wychowanie w duchu laickim młodego pokolenia. Mimo różnic w charakterystyce adresatów ewangelizacji w Amazonii i w Polsce, istnieją podobne wyzwania duszpasterskie w obu tych obszarach. Podobieństwo dotyczy zakresu potrzeb ewangelizacyjnych, który jest rozległy i stale się powiększający, jak i stanu religijności. Na obu tych obszarach konieczne jest przepowiadanie kerygmaticzne. O ile w Amazonii kultura chrześcijańska nie została dostatecznie wykształcona, to w Polsce jest ona w coraz większym zakresie zastępowana cywilizacją laicką. Na obu tych obszarach duszpasterstwo ma coraz mniejsze oparcie w kulturze, przez co musi wracać „do początków”, czyli od podstaw głosić Dobrą Nowinę o zbawieniu i dążyć do nawiązania osobowego spotkania człowieka z Bogiem³.

² Por. Kazimierz ŚWIĘS, „Aktualne uwarunkowania nowej ewangelizacji w Polsce”, w *Polskie drogi nowej ewangelizacji*, red. Kazimierz Święs i Dariusz Lipiec (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014): 41-55.

³ Por. Wiesław PRZYGODA, „Preewangelizacja – ekstrawagancja czy pastoralna konieczność?”, w *Peryferie wiary wyzwaniem dla Kościoła*, red. Wiesław Przygoda i Marek Fiałkowski (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015): 18-22.

II. POTRZEBA INKULTURACJI

Problematyka inkulturacji zajmuje stosunkowo wiele miejsca w adhortacji *Querida Amazonia*. Zjawisko to Franciszek pojmuje, tak jak jego poprzednicy, jako specyficzną relację między religią a kulturą⁴. Papież podkreśla konieczność inkulturacji w procesie ewangelizacji ludów Amazonii. Uważa bowiem, że nieskuteczność dotychczasowych procesów ewangelizacyjnych jest w znacznej mierze spowodowana próbami głoszenia Dobrej Nowiny wyrażanej w kategoriach kulturowych nieznanym tym ludom.

Skuteczność ewangelizacji wymaga zaakomodowania prawd i wartości biblijnych do rodzimych kultur mieszkańców dorzecza Amazonki. Kultury te, chociaż w wielu przypadkach proste i mające ograniczony kontakt z kulturami zewnętrznymi, i w ten sposób nieznacznie przez nie przekształcone, mają własne wartości, które papież ocenia wysoko. Nie są to wartości materialne, ale duchowe. Wartości te dotyczą życia rodzinnego i społecznego, a także indywidualnego. Zasady życia wspólnotowego, którymi kierują się ludy Amazonii, zostały wypracowane przez wieki wspólnego życia w trudnych warunkach egzystencjalnych. Nie są one jednak kompromisem akceptującym jakiegoś rodzaju mniejsze zło, lecz są świadectwem poszukiwań duchowych zmierzających do poznania dobra i praktykowania go w codzienności. Według papieża, wskazują one na szlachetność tych ludów, które w sposób naturalny, a jednocześnie okazując intuicyjne otwarcie na działającego Boga, odkrywają to, co najbardziej wartościowe w życiu ludzkim.

Argumentem przemawiającym za potrzebą inkulturacji w głoszeniu Dobrej Nowiny ludom Amazonii jest analogia z ewangelizacją, jaka dokonała się w starożytności w Kościele pierwotnym. Franciszek zauważa, że skuteczne przepowiadanie Ewangelii i przenikanie jej ówczesnych ludów świata śródziemnomorskiego mogło mieć miejsce dzięki jej przenikaniu do kolejnych kultur i wyrażanie orędzia zbawczego w ich kategoriach. Ewangelizacja nie oznaczała wówczas konieczności propagowania kultury, chociaż liczne kultury starożytnego świata przenikały się i wzajemnie na siebie wpływały. Jednak tożsamość ludów wymagała zachowania własnej kultury i przyjęcia chrześcijaństwa w sposób zrozumiały dla siebie. Podobny proces – zdaniem papieża – konieczny jest w przypadku ludów Amazonii. Chodzi bowiem o to, aby orędzie zbawcze mogło być przez nie zrozumiane i przyjęte, a następnie – jako „własne” – stanowiło pomoc dla rozwoju indywidualnego i społecznego.

⁴ Por. Marek FIAŁKOWSKI, „Stosunek Kościoła do świata”, w *Teologia pastoralna*, t. 2, red. R. Kamiński (Lublin: Atla 2, 2000): 249-51.

Franciszek wskazał na najważniejsze obszary inkulturacji Kościoła w kulturach ludów Amazonii. Na pierwszym miejscu wymienił inkulturację społeczną. Jest to odbicie charakterystycznej cechy nauczania tego papieża, który problematykę społeczną w swoim nauczaniu traktuje priorytetowo. W odniesieniu do zjawiska inkulturacji, które jest konieczne w Ameryce Południowej, uważa on, że „będzie musiała mieć wyraźnie charakter społeczny i nacechowana zdecydowaną obroną praw człowieka, sprawić, aby jaśniało oblicze Chrystusa, który zechciał ze szczególną czułością utożsamić się z najsłabszymi i najuboższymi” (QA 75). Wynika to – zdaniem Franciszka – z konieczności afirmacji osoby ludzkiej, a zwłaszcza szacunku dla jej godności, co w życiu społecznym oznacza konieczność zaangażowania się Kościoła na rzecz promowania „królestwa sprawiedliwości” i w działania przeciwstawiające się zjawisku marginalizacji ubogich.

Kolejnym obszarem inkulturacji jest duchowość. Zwracając uwagę na odrębność i specyfikę kultur ludów Amazonii, Franciszek wskazał na potrzebę wypracowania właściwego im modelu świętości, odpowiadającego specyfice ich życia. Papież dostrzega tak wielorakie i głębokie bogactwo duchowe mieszkańców dorzecza Amazonki, że uważa, iż jest ono porównywalne z cenionymi formami duchowości mieszkańców innych regionów Ziemi. Za wielkie bogactwo duchowe tych ludów uważa on zdolność do służby i poświęcenia, umiejętność kontemplacji, wstrzeźliwości, wrażliwość na brak sprawiedliwości, docenianie życia wspólnotowego w jego różnorodnych formach, zwłaszcza rodziny, jak i życia w samotności. Jako wskazówkę metodyczną dla poszukujących duchowości rdzennych mieszkańców Amazonii Franciszek przestrzega przed powierzchowną interpretacją zjawisk kulturowych. Zdarza się bowiem, że niektóre zjawiska, powierzchownie interpretowane jako pogańskie i sprzeczne z zasadami wiary chrześcijańskiej, mają u podstaw wartości głęboko ludzkie, tożsame z ewangelicznymi (QA 79).

Ważnym obszarem inkulturacji chrześcijaństwa jest liturgia. Papież zwraca uwagę zwłaszcza na konieczność inkulturacji sakramentów, ze szczególnym uwzględnieniem Eucharystii. Docenia on wartość religijności ludowej, która łączy wiarę z życiem bliskim naturze. Tryb życia ściśle skorelowany z cyklami natury jest bliski ludom Amazonii, dlatego bardzo ważne jest – jak uczy Franciszek – powiązanie ewangelizacji ze sposobem ich życia, ściśle związanym ze światem natury. W przypadku Eucharystii to powiązanie należy dostrzegać zarówno w istocie tego sakramentu, jak i jego celebrowaniem i świętowaniem Dnia Pańskiego. Sakrament Eucharystii przypomina świat stworzony przez Boga, którym jest On obecny, i udziela się ludziom dla ich dobra. Celebrowanie tego sakramentu jest celebrowaniem obecności Boga i oddawaniem Mu czci, powiązaniem z dziękczynieniem za to, że jest „Bogiem z ludźmi”. Świętowanie niedzieli i świąt jest zgodne z mentalnością

i praktyką ludów Amazonii, które znajdują czas dla Boga i ludzi, by przeżywać z nimi bliskość i dzielić się miłością (QA 81-83).

Papież zwraca uwagę na konieczność swego rodzaju delikatności w procesie inkulturacji liturgii. Przeżywanie rzeczywistości nadprzyrodzonej dotyka najwrażliwszych pokładów ludzkiej egzystencji i osobowości człowieka, dlatego łatwo jest go zranić, nie licząc się z jego wrażliwością. Potrzeba jest delikatności w rozpoznaniu kultury ludów tubylczych i unikania arbitralnego narzucania wzorców i rozwiązań, które są dla nich niezrozumiałe i obce. Na tym polu – zdaniem Franciszka – jest jeszcze wiele do zrobienia. Misjonarze nie zawsze rozumieli te uwarunkowania, proponując wzorce obce kulturowo i niezrozumiałe dla mieszkańców Amazonii.

Kościół w Polsce zмага się z procesem sekularyzacji. Nie wszyscy są świadomi w pełni sytuacji Kościoła, a procesy sekularyzacyjne postrzegają jako naturalne, związane z postępowaniem w rozwoju cywilizacyjnym ludzkości. Procesy te są często świadomie sterowane i zmierzają do eliminowania znaków, symboli i wartości związanych z chrześcijaństwem z życia społecznego, nadawania im nowych znaczeń, obcych chrześcijaństwu, niekiedy mu przeciwnych, aby skojarzyć religię z negatywnymi emocjami i uczuciami. Dawne przejawy kultury chrześcijańskiej są też w części zastępowane nowymi, zaczerpniętymi z innych religii i kultur. Procesy sekularyzacyjne w Polsce przebiegają wielotorowo i – w odróżnieniu od urzędowej ateizacji poprzedniego systemu polityczno-społecznego – mają charakter ukryty. Towarzyszy im nie otwarta konfrontacja, ale zasłanianie się różnego rodzaju ideologiami, odwołującymi się w pierwszym rzędzie do wolności osobistej człowieka.

Efektom tych procesów jest rozwijanie obszarów niewiary, które nie łączą się z określonym terytorium, chociaż są w Polsce tereny mniej lub bardziej zlaicyzowane. Faktycznie jednak obszary niewiary wiążą się z różnorodnymi środowiskami lub grupami osób, albo nawet pojedynczymi osobami. Kościół stoi wobec tego zjawiska występującego praktycznie w każdym miejscu, w różnorodnych jego postaciach. To trudne do precyzyjnego określenia zjawisko niewiary utrudnia postawienie trafnej diagnozy duszpasterskiej i przygotowanie adekwatnych do wyzwań form działalności pastoralnej.

W pluralistycznej rzeczywistości społeczno-kulturowej w Polsce konieczne jest – idąc śladami adhortacji *Querida Amazonia* – poznanie kultury miejscowej społeczności. Każda bowiem parafia stoi wobec zjawiska sekularyzacji. Konieczne jest poznanie ogólnej natury procesów laicyzacyjnych i ich skutków, ale dla postawienia prawidłowej diagnozy duszpasterskiej potrzeba także dostrzeżenia, jakie skutki wywołały one w lokalnej społeczności. Chociaż są one podobne w całym kraju, to w poszczególnych społecznościach lokalnych mają one swoją specyfikę, cechującą się różną intensywnością występowania, odmienną konfiguracją poszczególnych

zjawisk oraz liczbą osób, których to dotyczy. Dla skuteczności ewangelizacji, rozumianej jako reewangelizacja, potrzeba rozpoznania kultury społeczności lokalnej i dostosowania do niej wysiłków duszpasterskich. Takie rozumienie ewangelizacji w Polsce oznacza duży wysiłek, jaki muszą włożyć duszpasterze, katecheci i ich współpracownicy. Rozwiązania systemowe są potrzebne, mają one jednak ograniczony zasięg oddziaływania. Konieczne są działania lokalne, dostosowane do wymogów miejscowej kultury i potrzeb lokalnej społeczności.

III. TROSKA O WSPÓLNOTĘ KOŚCIOŁA

Znaczną uwagę przywiązuje Franciszek do lokalnych wspólnot kościelnych, troszcząc się, aby cechowały się one dynamizmem i życiem wiary⁵. Podmiotem życia kościelnego są wszyscy członkowie wspólnot, dla których papież przewiduje określone role i zadania. Pierwszoplanową rolę mają do odegrania duchowni. Ich zadania wiąże papież przede wszystkim ze sprawowaniem Eucharystii. Są oni nieodzowni, ponieważ celebrowanie Mszy Świętej wymaga sakramentu święceń. Stanowczo jednak Franciszek przeciwstawia się uprzywilejowaniu duchownych w Kościele, jakkolwiek wspomina o ich kierowniczej funkcji. Funkcja ta jednak jest rozumiana jako służba na rzecz wspólnoty, nie zaś jako panowanie. Służebny charakter urzędu kapłańskiego ma swoje biblijno-teologiczne uzasadnienie. Sprawowanie posługi na rzecz wspólnoty wymaga więc aktywnego zaangażowania innych jej członków. W ten sposób – zdaniem papieża – można wspomagać ożywianie wspólnot wierzących, a ponadto przeciwdziałać zjawisku klerykalizacji osób zaangażowanych w życie kościelne.

Brak dostatecznej liczby kapłanów jest dużym problemem w Amazonii. Franciszek zauważa, że zjawisko to nie zmniejsza się od wielu dziesięcioleci, przez co wiele lokalnych wspólnot jest pozbawionych Eucharystii przez długi czas. Proponuje on kilka sposobów zwiększenia liczby prezbiterów posługujących na tym terenie. Pierwszym i podstawowym jest modlitwa o nowe powołania do kapłaństwa. Drugim jest współpraca Kościołów partykularnych tego obszaru, aby potrafiły się one dzielić posiadanymi zasobami ludzkimi, a trzecim jest akcentowanie w formacji kapłańskiej – zarówno przed święceniami, jak i stałej – dyspozycyjności duchownych do pracy w Amazonii. Zdaniem papieża konieczna jest także formacja duchowieństwa do szeroko rozumianej współpracy z laikiem (QA 85-90).

⁵ Por. Dariusz LIPIEC, „Duszpasterstwo misyjne w nauczaniu papieża Franciszka”, w *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*, red. Dariusz Lipiec (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015): 18-22.

W posynodalnej adhortacji papież wspomina także o niezastąpionej roli stałych diakonów i osób konsekrowanych. Wskazuje na znaczenie ich posługi i świadectwa. Nie poświęca jednak temu zagadnieniu tak dużo miejsca, jak roli duchowieństwa i laikatu.

Wiele uwagi Franciszek poświęca natomiast roli katolików świeckich w życiu wspólnot lokalnych. Nie skupia się na ogóle osób wierzących, ale na aktywnym laikacie, zaangażowanym w posługę na rzecz innych i animowanie życia religijnego we wspólnotach. Wśród tych świeckich należy dostrzec przede wszystkim katechistów, którzy działając w zastępstwie duchownych, realizują posługę słowa, sprawują liturgię w dostępny dla nich sposób i są organizatorami życia religijnego we wspólnotach lokalnych. Franciszek z uznaniem ocenia ich posługę, ponieważ z oddaniem pełnią ją przez długi czas i w ten sposób na swoich barkach dźwigają odpowiedzialność za Kościół.

Oprócz katechistów, którzy w sposób niejako urzędowy i oficjalny pełnią posługę pastoralną w Kościołach lokalnych, istnieją także świeccy, którzy są liderami wspólnot w sposób spontaniczny. Ich zaangażowanie jest odzwierciedleniem charyzmatów, jakie otrzymali od Ducha Świętego, a które zostały im udzielone dla dobra duchowego innych wierzących. Ich zaangażowanie jest cenne, ponieważ animują oni życie wspólnot lokalnych od wewnątrz, przypominając działanie ewangelicznego zaczynu.

Wszyscy świeccy liderzy życia religijnego we wspólnotach podstawowych i innych Kościołach lokalnych oddziałują także przez to, że pozostając z innymi wierzącymi, dzielą ich los, przeżywając wspólnie radości i trudne doświadczenia. Są oni akceptowani jako „swoi”, dzięki czemu ich posługa ma znamiona autentyczności i ma walor świadectwa chrześcijańskiego życia wobec tych, z którymi żyją. Ma to znaczenie zwłaszcza wtedy, gdy realizują misję wśród plemion wędrujących, nie mających stałego miejsca pobytu.

Pośród katolików świeckich Franciszek wyróżnia kobiety zaangażowane na rzecz wspólnot. Papież jednoznacznie przeciwstawił się idei kapłaństwa kobiet, uważając, że w ten sposób nastąpiłaby niepotrzebna klerykalizacja charyzmatu kobiecości. Oznaczałoby to ograniczenie możliwości ich służby na rzecz Kościoła i społeczności ludzkiej. Bogactwo kobiecości cechuje się wielorakością darów Bożych i specyfiką natury kobiecej, która pełni w życiu wspólnot kościelnych wieloraką rolę, ubogacając je wieloma wartościami, takimi jak wrażliwość, czułość, opiekuńczość i im podobnymi.

Obok znacznej ilości miejsca, jakie papież poświęcił podmiotowi działalności pastoralnej w Amazonii, poruszył on jeszcze kilka ważnych kwestii dotyczących życia tych wspólnot i duszpasterstwa w nich realizowanego. Pierwszą z nich jest

zagadnienie struktur kościelnych. Jak wielokrotnie wcześniej, tak i w *Querida Amazonia* podkreślił, że mają one znaczenie nie tylko organizacyjne, lecz także powinny łączyć się z charyzmatami kierowania, przewodzenia, odpowiedzialności i im podobnymi. W ten sposób przypomniał, że struktury odgrywają rolę pomocniczą i mają charakter służebny wobec misji znawczej Kościoła.

Innym ważnym zagadnieniem, które Franciszek podjął w adhortacji, jest dialog międzywyznaniowy i międzyreligijny. Papież jest świadomy wielokulturowości i wieloreligijności w Amazonii. Ten pluralizm nie powinien jednak dzielić ludzi, ale – jego zdaniem – stanowić bodziec do współpracy na rzecz dobra wspólnego mieszkańców tego obszaru. Podstawą współpracy jest dialog nacechowany wzajemnym szacunkiem i zrozumieniem. Franciszek jednak podkreśla, że zasiadanie do dialogu nie oznacza rezygnacji z części swoich przekonań, a tym samym własnej tożsamości w imię źle rozumianego szacunku dla interlokutora. Wręcz przeciwnie, własną tożsamość należy zachować i troszczyć się o jej pogłębienie. Katolicy bowiem mają wiele do zaoferowania ludziom innych wyznań i religii. Jest bogactwo Objawienia Bożego, sakramentów i miłości braterskiej, czyli ich dziedzictwo duchowe, z którego oni korzystają i pragną przekazać je innym⁶.

W Polsce, podobnie jak w Amazonii, istnieje konieczność ożywienia wspólnot religijnych. Problem zmniejszającej się żywotności i dynamizmu wspólnot kościelnych w Polsce ma inne uwarunkowania niż ten istniejący w Ameryce Południowej, niemniej wydaje się on stale narastać. Potrzebne są działania zmierzające do zatrzymania tej tendencji i spowodowanie dynamiki wzrostu⁷. Występujące w Polsce przeszkody są również podobne, jakkolwiek mające odmienną genezę. W coraz większym stopniu odczuwalny jest niedobór kapłanów, którzy są szafarzami sakramentów i liderami parafii. Także zaangażowanie świeckich jest niewystarczające. Ich działalność w radach duszpasterskich i zrzeczeniach religijnych nie wpływa na ożywienie środowisk, w których żyją, w takim stopniu, by ich oddziaływanie można było uznać za szerokie. Doświadczenie innych Kościołów chrześcijańskich wskazuje, że zwolnienie z obowiązku celibatu i kapłaństwo kobiet nie stanowią antidotum na zwiększenie liczby duszpasterzy. Problemów kadrowych nie rozwiązuje także klerykalizacja laikatu. Konieczna jest natomiast – jak naucza Franciszek – modlitwa o liczne i święte powołania kapłańskie.

⁶ Por. Eugeniusz SAKOWICZ, „Religie i kultury niechrześcijańskie wyzwaniem duszpasterskim dla Kościoła w Polsce”, w *Peryferie wiary wyzwaniem dla Kościoła*, red. Wiesław Przygoda i Marek Fiałkowski (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015): 118-24.

⁷ Por. Mieczysław POLAK, „Misyjna odnowa parafii w nauczaniu papieża Franciszka”, w *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*, red. Dariusz Lipiec (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015): 124-9.

Podobnie jak w Amazonii istnieje potrzeba dzielenia się zasobami ludzkimi przez Kościoły partykularne. Chociaż we wszystkich diecezjach w Polsce zaznaczył się spadek liczby powołań kapłańskich, to nadal w wielu nie jest on odczuwalny w posłudze pastoralnej. Liczba prezbiterów pozwala na realizację duszpasterstwa parafialnego i funkcjonowanie struktur ponadparafialnych w dotychczasowy sposób. Można także przewidywać, że w najbliższej przyszłości sytuacja ta nie ulegnie zmianie. Współpraca Kościołów partykularnych w ramach działania tej samej konferencji episkopatu umożliwi nie tylko współpracę między poszczególnymi biskupami, lecz także przyjęcie programu duszpasterskiego, którego istotnym elementem jest przenoszenie duchownych do pracy w innych diecezjach. Elementem tej strategii powinny być także zasady pomocy personalnej.

Jak uczy Franciszek, konieczna jest odpowiednia formacja duchowieństwa. Obejmuje ona zarówno formację seminaryjną, jak i stałą. Według papieża, „formacja ta musi być wybitnie duszpasterska i sprzyjać rozwojowi miłosierdzia kapłańskiego” (QA 90). Chodzi o formację pastoralną, która byłaby ściśle połączona z formacją duchową, akcentującą służebny wymiar posługi kapłańskiej⁸. Jednym z elementów tak rozumianej formacji może być kształtowanie świadomości i umiejętności pracy w różnych rejonach Polski. Kształtowaniu poczucia powszechności Kościoła u kandydatów do stanu duchownego, a następnie u duchownych powinna towarzyszyć troska u odpowiedzialnych za duszpasterstwo zarówno o ich dobrą kondycję duchową, jak i zabezpieczenie materialne egzystencji i posługi.

Podobnie jak w Amazonii, problemem w Polsce jest zbyt mała liczba ludzi świeckich zaangażowanych w animowanie wspólnot kościelnych. Wprawdzie w Polsce pracuje wielu wykształconych katechetów i zatrudnionych jest także wielu etatowych pracowników parafii, poradni i innych instytucji ponadparafialnych, jednak ich zaangażowanie w dość ograniczonym zakresie przekłada się na ożywianie wspólnot religijnych⁹. Odczytując nauczanie Franciszka, można zaryzykować stwierdzenie, że nastąpiła ich klerikalizacja, czyli upodobnienie ich działalności do działalności duchowieństwa. Jak się wydaje, wspólnotom kościelnym potrzeba naturalnych animatorów życia religijnego, takich, jacy występują w Amazonii. Świeccy ci są w znacznej liczbie naturalnymi liderami, cieszącymi się autorytetem w społecznościach lokalnych. Są to zarówno mężczyźni, jak i kobiety, którzy animują modlitwę i liturgię, głoszą słowo Boże oraz troszczą się o dobro wspólnoty i jej członków. W Polsce tacy

⁸ Por. Wiesław ŚMIGIEL, „Świadectwo hierarchii w służbie ewangelizacji”, w *Świadectwo służbie ewangelizacji*, red. Wiesław Przygoda (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012), 122-6.

⁹ Por. Marek FIAŁKOWSKI, „Świadectwo życia chrześcijańskiego osób świeckich w służbie ewangelizacji”, w *Świadectwo służbie ewangelizacji*, red. Wiesław Przygoda (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012), 141-5.

naturalni animatorzy życia religijnego występują, zwłaszcza w środowiskach wiejskich, gdzie stosunkowo duże oddziaływanie ma religijność ludowa. Idąc za nauczaniem Franciszka dotyczącym Amazonii, można wnioskować, że działalność religijną takich osób należy popierać także w Polsce. Ich oddziaływanie, zarówno przez działalność organizacyjną, jak i świadectwo osobistego życia, może być skuteczniejsze niż świeckich zaangażowanych na sposób „sklerykalizowany”. Takim naturalnym liderom życia religijnego trzeba zapewnić odpowiednią formację religijną, ponieważ dotychczasowe ich kształtowanie opiera się na rodzinie i środowisku życiowym, które nie zapewniają odpowiedniej jego jakości. Słuchając wskazań obecnego papieża można także wysnuć wnioski, że takie osoby trzeba wspierać w ich działalności pastoralnej. Należy również wyszukiwać nowe osoby, obdarzone takim charyzmatem i naturalnymi przymiotami cechującymi liderów życia lokalnego.

*

Kościół w Amazonii i w Polsce realizują swoje posłannictwo w odmiennych uwarunkowaniach społecznych, politycznych, kulturowych i religijnych. Mimo istniejących różnic, można jednak dostrzec pewne podobieństwa. Wynikają one głównie z samej misji Kościoła, którą jest przekazywanie orędzia zbawczego Jezusa Chrystusa. Podobieństwa dotyczą także problemów, z którymi muszą się mierzyć te Kościoły lokalne. Chociaż najczęściej mają one odmienną genezę, to skutki trudności są odczuwalne w sposób podobny. Wskazania Franciszka dotyczące rozwiązywania zaistniałych trudności, odnoszące się do Kościoła w Amazonii, mają po części charakter uniwersalny i można podjąć próbę ich zastosowania także w Kościele w Polsce. Z nauczania papieskiego wynika, że duszpasterstwu w Polsce potrzebny jest charakter ofensywny. Przede wszystkim Kościół nie może się wycofywać z głoszenia orędzia zbawczego z jakichkolwiek motywów bądź obaw. Wierzący nie mogą się wstydzić swojej tożsamości, ponieważ Kościół jest wspólnotą bosko-ludzką. Dialog, w który on wchodzi, nie może też przerodzić się w monolog, w którym Kościół jest stroną jedynie słuchającą. Z nauczania papieskiego można także wysunąć liczne szczegółowe wskazania, które – zastosowane w Kościele w Polsce – mogą ożywić życie wspólnotowe lokalnych społeczności religijnych.

BIBLIOGRAFIA

- DROŻDŻ, Bogusław. „Uwarunkowania społeczno-kulturowe ewangelizacji w Polsce na początku XXI wieku”. W *Ewangelizacja odpowiedzią Kościoła w Polsce na wyzwania współczesności*, red. Wiesław Przygoda i Edmund Robek, 39-58. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2011.
- FIAŁKOWSKI, Marek. „Stosunek Kościoła do świata”. W *Teologia pastoralna*, t. 1, red. Ryszard Kamiński, 249-92. Lublin: Atla 2, 2000.
- FIAŁKOWSKI, Marek. „Świadectwo życia chrześcijańskiego osób świeckich w służbie ewangelizacji”. W *Świadectwo służbie ewangelizacji*, red. Wiesław Przygoda, 129-45. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012.
- FRANCISZEK. Posynodalna adhortacja apostolska *Querida Amazonia*, http://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20200202_querida-amazonia.html. Dostęp 20.03.2020.
- LIPIEC, Dariusz. „Duszpasterstwo misyjne w nauczaniu papieża Franciszka”. W *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*, red. Dariusz Lipiec, 9-24. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015.
- POLAK, Mieczysław. „Misyjna odnowa parafii w nauczaniu papieża Franciszka”. W *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*, red. Dariusz Lipiec, 117-30. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015.
- PRZYGODA, Wiesław. „Preewangelizacja – ekstrawagancja czy pastoralna konieczność?”. W *Peryferie wiary wyzwaniem dla Kościoła*, red. Wiesław Przygoda i Marek Fiałkowski, 17-40. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015.
- SAKOWICZ, Eugeniusz. „Religie i kultury niechrześcijańskie wyzwaniem duszpasterskim dla Kościoła w Polsce”. W *Peryferie wiary wyzwaniem dla Kościoła*, red. Wiesław Przygoda i Marek Fiałkowski, 115-30. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015.
- ŚMIGIEL, Wiesław. „Świadectwo hierarchii w służbie ewangelizacji”. W *Świadectwo służbie ewangelizacji*, red. Wiesław Przygoda, 111-27. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012.
- ŚWIĘS, Kazimierz. „Aktualne uwarunkowania nowej ewangelizacji w Polsce”. W *Polskie drogi nowej ewangelizacji*, red. Kazimierz Świąs i Dariusz Lipiec, 21-56. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014.

INSPIRACJE ADHORTACJI APOSTOLSKIEJ *QUERIDA AMAZONIA*
DLA DUSZPASTERSTWA W POLSCE

Streszczenie

Adhortacja apostolska *Querida Amazonia* jest pokłosiem zgromadzenia synodu biskupów na temat „Amazonia: nowe drogi dla Kościoła i ekologii integralnej”. Wskazania papieża Franciszka w niej zawarte mają w dużej części charakter uniwersalny i można odnieść je do innych Kościołów lokalnych. Mogą one mieć zastosowanie także dla duszpasterstwa w Polsce. W artykule zostały ukazane możliwości zastosowania niektórych zaleceń papieskich w realiach Kościoła w Polsce. Pierwsza część artykułu traktuje o konieczności ewangelizacji. Przedstawione przez Franciszka argumenty przemawiające za kontynuacją i rozwojem przekazu Dobrej Nowiny w Amazonii są aktualne również w Polsce. Konieczne jest także – o czym jest mowa w drugiej części – stosowanie inkulturacji w różnych jej aspektach. Jakkolwiek inkulturacja w ewangelizacji ludów dorzecza Amazonki i społeczeństwa polskiego ma inny kształt, to dla efektywności działalności pastoralnej jest ona niezbędna. Trzecia część artykułu została poświęcona problemom związanym z budowaniem żywych wspólnot chrześcijańskich. Procesowi temu, w Amazonii i w Polsce, towarzyszą podobne problemy, dlatego ich rozwiązania proponowane przez Franciszka dla Kościoła w Ameryce Południowej mogą – po zaakomodowaniu – okazać się skuteczne w duszpasterstwie polskim.

Słowa kluczowe: adhortacja *Querida Amazonia*; Franciszek; duszpasterstwo; duszpasterstwo w Polsce; Kościół w Polsce; problemy duszpasterskie.